

науки на сучасному етапі та його творчу лабораторію. Книга О. Мазурка – це світ статистики, ретельно опрацьованої автором з офіційних видань і зведеної в узагальнюючі таблиці, які стосуються досліджуваної теми. Враховуючи багатонаціональний склад читачів, зміст книги, зміст «Додатків» і «Резюме» подані українською, німецькою та угорською мовами.

Книга Олега Мазурка – вагомий внесок в історію вітчизняної урбаністики.

Фадей ЯЦЕНЮК
(Чернівці)

БУКОВИНА В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 1914-1918 рр. ДОКУМЕНТИ / УПОРЯДНИК В.М.БОТУШАНСЬКИЙ. – ЧЕРНІВЦІ: ТЕХНО-ДРУК, 2014. – 356 с.

У 2014 році минуло сто років з початку Першої світової війни, яка охопила 38 держав з населенням 1,5 млрд. чол. За 4 роки війни вбито 10 млн. чол., поранено та покалічено до 20 млн. осіб. Це була наймасштабніша і найбільш кровопролитна війна, під час якої загинуло стільки ж людей, скільки у всіх попередніх європейських війнах за тисячу років.

У смертельному двобої зчепилися країни, що входили до двох імперіалістичних військово-політичних блоків: Троїстого (Німеччина і Австро-Угорщина) та Антанти (Англія, Франція, Росія). Трагедією для українського народу було те, що він був розділений між країнами цих ворогуючих двох блоків (Російської і Австро-Угорської імперій), і українці, призвані у різні армії, змушені були винищувати одні одних. Це було характерно і для українців буковинського краю: одних призвали в австро-угорську, інших у російську армію.

Трагічним подіям Першої світової війни на Буковині, територія якої, як і сусідньої Галичини, понад три роки була ареною кровопролитних битв воюючих армій двох імперій, присвячений збірник документів «Буковина в роки Першої світової війни 1914-1918 рр.». Упорядкування наукового видання здійснив відомий дослідник історії Буковини, доктор історичних наук, професор кафедри історії України Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича Василь Мефодійович Ботушанський. Ним також написані передмова та коментарі, здійснений переклад документів з німецької і російської мов.

Пропонований джерельний матеріал – результат копінгкової пошукової роботи вченого впродовж багатьох років. Частина цих документів публікувалась ним в інших виданнях, однак 100-річчя Першої світової війни спонукало В. Ботушанського зібрати ці джерела, за його висловом, під одним «дахом» – тобто в одній книзі.

Упорядник не применшує здобутки української, зокрема буковинської археографії, з цієї проблематики і в «Передмові» подає аналіз монографій, збірників документів та матеріалів, в яких знайшли відображення події Першої світової війни на території краю. Всі вони, згідно з твердженням дослідника, мають не тільки науково-пізнавальне, але й певне прикладне значення в розумінні необхідності врахування трагічного історичного досвіду.

Документи збірника відображають різні аспекти подій воєнної пори: цілі війни, призов до війська, наступи і відступи військ, дипломатичну боротьбу навколо Буковини, інкорпораційні наміри Росії, реквізиції, пограбування майна, руйнування продуктивних сил краю, примусові роботи населення для потреб армій, арешти, інтернування, депортації, полон, заручництво, загибель людей, дезертирство, матеріальне становище населення, ставлення до війни різних соціальних і національних категорій населення та ін.

До збірника ввійшли документи з архівів Чернівців, Києва, Відня, а також із опублікованих у 30-х роках ХХ століття у Ленінграді і Москві збірників дипломатичних документів, що стосувалися Буковини – всього 454 документи. Частина з них подана у повному обсязі, частина – регестом, тобто лише передачею їх змісту, що дозволило вмістити у збірник більшу кількість джерел. При цьому упорядник зазначає, що в збірці лише невелика частка почерпнутих джерел із окремих фондів центральних і місцевих архівів – їх незрівнянно більше і вони можуть лягти в основу ще не одного збірника документів.

Опубліковані документи з різних сторін відображають важке становище буковинців у роки війни, коли край тричі переходив з рук в руки воюючих армій. У документах віденських архівів, зокрема МЗС Австро-Угорщини, міститься різноманітна інформація: про становище на фронтах, про дипломатичну боротьбу за втягнення Румунії у війну на боці Австро-Угорщини, про збитки, заподіяні Буковині російськими окупаційними військами, про демонтаж і вивезення в Російську імперію обладнання та устаткування з буковинських підприємств, про численні реквізиції та грабежі у населення продовольства, фуражу, погроми єврейських садіб, руйнування, підпали об'єктів, контрибуції з міст, закриття всіх українських культурологічних товариств, про ганебну поведінку російської солдатні, зокрема масове гвалтування жінок і дівчат, взяття людей у заручники, депортацію людей вглиб Росії та ін. Натомість рідко йдеться про жорстоке ставлення угорських військовиків до українських селян у Придністров'ї.

Окремі документи свідчать про участь українців у Легіоні січових стрільців. У різних донесеннях, звітах стверджується, що буковинці впродовж війни залишалися вірними вітчизні – Австрії. Але

ця вірність підтримувалася не тільки відповідною пропагандою, але й суворим покаранням аж до страт «невірних» при кожному поверненні австрійської влади.

Ситуації щоденного життя-буття буковинського населення у роки війни відображено у документах австрійських крайових, повітових, міських і сільських органів влади і самоврядування, військових структур. Зокрема, австрійські власті вимагали виконання мобілізаційних заходів, боротьби з дезертирством, вдавалися до заручництва, арештів, інтернування неблагонадійних у концтабори, віддання арештованих до військовопольових судів. Йдеться у документах також про державну монополію на продукти харчування, визначення мінімальних норм споживання на людину, скорочення цих норм і підвищення цін на продовольство, про скарги сімей військовослужбовців на місцеві власті у зв'язку з нерегулярною і неповною виплатою їм державної допомоги та ін.

Вміщені у збірнику австрійські документи містять дані про масштаби руйнувань у Чернівцях і у прифронтових селах (кількість об'єктів і завдана шкода в грошах), про антивоєнні настрої, масове дезертирство, про російських військовополонених на роботах на Буковині, про прагнення селян розділити поміщицькі землі, про схвалення українським населенням краю підписання миру між Україною і Четверним союзом і прагнення об'єднати край з Україною.

У фондах архівів тогочасних російських владних структур, зокрема «Канцелярії військового генерал-губернатора областей Австро-Угорщини, зайнятих за правом війни 1914-1918» та «Канцелярії чернівецького губернатора» найбільше відображено зусилля властей у справі забезпечення російських військ за рахунок місцевого населення продовольством, робочою і тягловою силою на важких окопних та дорожніх примусових роботах у великих масштабах для потреб російської армії. Цього досягалося, як свідчать документи, шляхом встановлення податків, насильницьких реквізицій, а то й прямих пограбувань продовольчих і фуражних ресурсів у населення, примусових нарядів на згадані роботи із зазначенням щоразу кількох тисяч людей, коней, підвід з рознарядкою по повітах і вказанням місця робіт (інколи за 100 і більше кілометрів) зі своїми харчами, фуражем, інструментом. Під час таких важких робіт частина селянських коней гинула, деяких залишали у чужих людей на відгодівлю.

Документи збірника яскраво свідчать про те, що одним з основних завдань російської окупаційної адміністрації стало нищення українства в усіх його проявах – політичному, релігійному і культурному. Проводячи цілеспрямовану антиукраїнську політику російські окупаційні власті закри-

вали українські школи, періодичні видання, друкарні, вводили обмеження на вживання української мови й робили спроби запроваджувати в школах викладання російською мовою.

Йдеться у документах також про формування губернської і повітової російської загребущої адміністрації, про ліквідацію органів австрійського самоврядування, введення російської грошової одиниці, про депортацію місцевих жителів (євреїв, національно свідомих українців та ін.) вглиб Росії, про плани інкорпорації Буковини до складу Російської імперії й наступне реформування усіх сфер життя краю відповідно до російських стандартів, про спроби (загалом малоуспішні) щодо налагодження роботи шкіл та продовольчої допомоги голодуючому населенню.

Із опублікованих в Росії документів (1935 р.) царського МЗС, вміщених у пропонованому збірнику, читач може дізнатися, яка велася Росією за пекла дипломатична боротьба з керівною верхівкою сусідньої з Буковиною Румунії за втягнення останньої у війну на своєму боці. Як винагороду за це російська влада погоджувалась поступитись Румунії все більшими і більшими шматками окупованої росіянами Буковини.

Важливо зазначити, що і у австрійських, і у російських документах українців називали відповідно «рутенами» та «малоросами», не визнаючи їх українцями, українською нацією і змушуючи воювати за інтереси нібито своєї вітчизни.

Аналіз вміщених у збірнику документів дає можливість зробити переконливий висновок про те, що упорядник прагнув відобразити не масштабні воєнні баталії (про них написано достатньо), скільки мовою документів показати, яким було життя тисяч і тисяч буковинців на цій снарядями зораній, кулями засіяній гарній і зраненій, опаленій і щедро політій кров'ю землі у роки Першої світової війни. При цьому упорядник з боєм відзначає, що «якщо по її закінченні деякі народи зникло Габсбурзької імперії (угорці, поляки, чехи і словаки, серби і хорвати, румуни) добилися державної незалежності, то на українців Буковини (як і Галичини) чекали ще довгі десятиліття випробувань, неволі і бездержавності».

Цінними у збірнику є стислі, але науково бездоганні підрядкові коментарі, а також словник іншомовних та рідковживаних слів, список скорочень та прикінцевий перелік документів. Заслугове похвали і поліграфічне оформлення книги.

Вихід у світ рецензованої публікації – це безсумнівний науковий успіх упорядника і водночас досягнення української археографії з означеної проблеми, що може суттєво розширити джерельну базу дослідження історії буковинського краю та стати в нагоді науковцям, викладачам історії, студентам, краєзнавцям, усім, хто цікавиться історією рідного краю, України.